

УДК 821.111(73)-94Дік+821.111(73)-94Рот
DOI: 10.26565/2227-1864-2019-83-15

Альтернативна історія США в романах Філіпа Діка «Людина у високому замку» (1962) та Філіпа Рота «Змова проти Америки» (2004)

Н. І. Криницька

*кандидат філологічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;
докторант, кафедра теорії та історії світової літератури ім. проф. В. І. Фесенко,
Київський національний лінгвістичний університет;
e-mail: nataliakrin@gmail.com; <https://orcid.org/orcid.org/0000-0001-9591-542X>*

У статті пропонується порівняльний аналіз романів Філіпа К. Діка «Людина у високому замку» (1962) та Філіпа Рота «Змова проти Америки» (2004) з точки зору ролі національної культурної міфології США, передусім «американської мрії», у часи випробувань. Обидва твори належать до жанру альтернативної історії з елементами антиутопії та автобіографії. Порівнюються жанрові, сюжетні й нарративні особливості цих романів і телесеріалу «Людина у високому замку» (2015–2019): альтернативне історичне тло подій, суб'єктивні та об'єктивні чинники можливості запропонованого авторами ретропрогнозу Другої світової війни, організація сюжету та нарративного простору в романах. Альтернативне тло подій (успіх тоталітарного нацистського проекту в США) детально змальовано в обох письменників, проте реальність Діка (окупація США країнами «осі» та втрата національної гідності) більш трагічна, ніж у Рота, який показує тимчасове відхилення від правильного курсу своєю країною, що не призводить до втрати незалежності. Структура творів відрізняється: мультикультурна поліфонія із трьома світами, шістьма сюжетними лініями та сімома фокалізаторами у Діка та лінійність із одним фокалізатором і зосередженням на «єврейському питанні» у Рота, – проте обоим авторам вдається створити переконливу картину можливого занепаду гуманістичного та демократичного проектів. Розглянуто проблематику романів, зокрема вказано на підводне камінь «американської мрії»: масову свідомість, відсутність критичного мислення, споживацтво, популізм, гонитву за успіхом, антисемітизм, расизм, ксенофобію, надмірне захоплення концепцією «плавильного тигля» тощо. Основний метод порятунку «американської мрії» для авторів – доведення від супротивного: показуючи глобальну історію через локальну, вони поступово розвінчують тоталітарні проекти, які спочатку можуть виглядати вельми привабливо, адже спираються на кращі міфи та очікування масового суспільства.

Ключові слова: американська література, альтернативна історія, антиутопія, наукова фантастика, кіномистецтво, національна культурна міфологія, «американська мрія»

Криницькая Н. И. Альтернативная история США в романах Филипа Дика «Человек в высоком замке» (1962) и Филипа Рота «Заговор против Америки» (2004)

В статье предлагается сравнительный анализ романов Филипа К. Дика «Человек в высоком замке» (1962) и Филипа Рота «Заговор против Америки» (2004) с точки зрения роли национальной культурной мифологии США, прежде всего «американской мечты», во времена испытаний. Оба произведения принадлежат к жанру альтернативной истории с элементами антиутопии и автобиографии. Сравняются жанровые, сюжетные и нарративные особенности этих романов и телесериала «Человек в высоком замке» (2015–2019): альтернативный исторический фон событий, субъективные и объективные факторы возможности предложенного авторами ретропрогноза Второй мировой войны, организация сюжета и нарративного пространства в романах. Альтернативный фон событий (успех тоталитарного нацистского проекта в США) подробно описан обоими авторами, однако реальность Дика (окупация США странами «оси» и потеря национального достоинства) более трагична, чем у Рота, который показывает временное отклонение от правильного курса своей страной, не приводящее к потере независимости. Структура этих произведений различна: мультикультурная полифония с тремя мирами, шестью сюжетными линиями и семью фокализаторами у Дика и линейность с единственным фокализатором и сосредоточением на «еврейском вопросе» у Рота, – но обоим авторам удается создать убедительную картину возможного упадка гуманистического и демократического проектов. Рассмотрена и проблематика романов, в том числе подводные камни «американской мечты»: массовое сознание, отсутствие критического мышления, потребительство, популизм, погоня за успехом, антисемитизм, расизм, ксенофобия, чрезмерное увлечение концепцией «плавильного тигля» и т.д. Основной метод спасения «американской мечты» для авторов – доказательство от противного: показывая глобальную историю через локальную, они постепенно развенчивают тоталитарные проекты, которые сначала могут выглядеть весьма привлекательно, поскольку опираются на лучшие мифы и ожидания массового общества.

Ключевые слова: американская литература, альтернативная история, антиутопия, научная фантастика, киноискусство, национальная культурная мифология, «американская мечта»

Krynytska N. I. Alternative US History in Philip Dick's Novel The Man in the High Castle (1962) and Philip Roth's Novel The Plot Against America (2004)

The paper gives a comparative analysis of Philip K. Dick's novel *The Man in the High Castle* (1962) and Philip Roth's novel *The Plot Against America* (2004) focusing on the role of the US national cultural mythology, primarily the American Dream, in the time of trials. Both works belong to the genre of alternative history with elements of dystopia and autobiography. The genre, plot and narrative peculiarities of these novels and the TV series *The Man in the High Castle* (2015–2019) are compared, namely: the alternative historical background of events, the subjective and objective factors of possibility of the World War II alternative retrospective suggested by the authors, the plot and narration in the novels. The alternative background (the success of a totalitarian Nazi project in the USA) is detailed in both novels, but Dick's reality (the US occupation by the Axis countries and loss of national dignity) is more tragic than Roth's reality, which shows a temporary deviation from the right course of his country that does not lead to the loss of independence. The structure of these works differs: multicultural polyphony with three worlds, six storylines

and seven focalizers in Dick's novel and linearity with a single focalizer and a focus on "The Jewish question" in Roth's book, but both authors succeed in showing a convincing picture of a possible decline of humanistic and democratic projects. On the basis of such analysis, the problems of novels, in particular, the pitfalls of the American Dream are considered: mass consciousness, lack of critical thinking, consumerism, populism, pursuit of success, anti-Semitism, racism, xenophobia, over-enthusiasm for the "melting pot" concept, etc. The main method of restoring the American Dream for both authors is the proof by contradiction: by displaying global history through the local, they are gradually debunking totalitarian projects, which at first may seem very attractive, because they are based on the best myths and expectations of the mass society.

Keywords: American literature, alternative history, dystopia, science fiction, cinema, national cultural mythology, American Dream

Зворотнім боком гордості громадян США за свою країну – оплот демократії та «рай на землі» – є страх утратити «американську мрію» (American dream), краще у світі суспільство з рівними можливостями, який стає свідомим чи підсвідомим імпульсом створення багатьох антиутопій, розвитку жанрів постапокаліптики та альтернативної історії. Усі ці твори традиційно розглядаються в межах наукової фантастики (НФ), стаючи різновидом мисленнєвого експерименту (thought-experiment – «what if»). Зупинимося детальніше на альтернативній історії (alternate history або alternative history), синонімічні назви: альтернативний всесвіт (alternate universe), алоісторія, тобто інша історія (allohistory), ухронія – утопічна реконструкція (uchronia), параісторія – псевдонаукова історія (parahistory) [13, с. 453], контрїсторія [16] тощо. Інколи як синонім застосовується термін «контрфактична історія» (counterfactual history), хоча частіше він уживається щодо форми історіографії. Пропонується також розмежування між альтернативною історією (моделювання суб'єктивно та об'єктивно вірогідного варіанту ретропрогнозу) та контрфактичною історією (моделюванням ретропрогнозу, для якого або суб'єктивні, або об'єктивні, або обидві передумови були відсутні) [5].

У контексті переосмислення національної культурної міфології й ідеології США особливу увагу викликають художні приклади альтернативної історії важливих періодів цієї країни, з-поміж яких виділяються дві «больових точки» – Громадянська війна 1861–1865 рр. та Друга світова війна. У першому випадку (реальність трагічна та розколює країну, адже перемогу святкує лише частина населення) фантасти намагаються лікувати рани нації, показати шляхи до об'єднання Півночі та Півдня проти спільного ворога, як робить, наприклад, Гаррі Гаррісон у трилогії «Зірки та смуги» (*Stars and Stripes Trilogy*, 1998–2002). У другому випадку (реальність трагічна, але об'єднує країну та завершується спільною тріумфальною перемогою) автори наважуються на мисленнєвий експеримент поразки США та союзників проти країн «осі», тобто нацистського блоку, або співпраці американського уряду з гітлерівським. Цей експеримент, спрямований на виявлення потенційно слабких місць власної країни, можна уподібнити з «краш-тестом» для колісниць

американської державності зі статуєю Свободи в якості манекена.

Серед таких варіантів художнього ретропрогнозу знаходимо два бестселери: роман Філіпа Кіндред Діка «Людина у високому замку» (*The Man in the High Castle*, 1962) та роман Філіпа Рота «Змова проти Америки» (*The Plot Against America*, 2004). Попри очевидні спільні проблематику та жанр (альтернативна історія й антиутопія) згаданих романів, доробок цих письменників-тезок ніби існує в паралельних світах різних читацьких аудиторій. Єдине відоме нам порівняння цих романів міститься в тезах до конференції, запропонованих Вільямом Брауном у 2006 р., де автор зосереджується на політиці, владі та параної у творах [6]. Пояснення відсутності таких досліджень убачаємо в упередженості «високочоліх» фахівців щодо наукової фантастики, яскравим представником якої є Філіп Кіндред Дік (Philip Kindred Dick, 1928–1982). На жаль, значний внесок цього автора до усвідомлення переходу від модерну до постмодерну був оцінений лише Крістофером Палмером у роботі «Філіп К. Дік: Збудження і жах постмодерну» (2003). Крім К. Палмера [17, с. 108–132], творчість фантаста та роман «Людина у високому замку» зокрема вивчалися Марком Вільсоном, Кессі Картер, Лаурою Кемпбелл, Джоном Рідером, Адамом Робертсом, Лоренцо ді Томмазо, Сергієм Трохачовим, Семюелем Умландом, Кетрін Хейлз, Карен Хеллексон та ін., а в Україні – автором цієї статті [2; 3; 4]. «Людина у високому замку» – єдиний твір Діка, удостоєний премії НФ «Г'юго» (1963), обласканий критиками більше за ідею, ніж за її втілення, пристрасно не любий автором і вельми шанований читачами. Нова хвиля інтересу до роману піднялася у 2015 р., у зв'язку з виходом першого сезону однойменного телесеріалу режисера Девіда Семела за сценарієм Френка Спотніца за мотивами книги, і триває до сьогодні: четвертий, останній сезон має вийти восени 2019 р. У 2017 р. з'явився довгоочікуваний переклад твору українською мовою [1].

Публікація роману визнаного метра сучасної американської літератури Філіпа Рота (Philip Roth, 1933–2018) «Змова проти Америки» в 2004 р. теж викликала суспільний резонанс, зокрема численні дискусії щодо альтернативної історії [11], проблеми «американської мрії» та єврейської ідентичності [8], зв'язку з подіями 11 вересня 2001 р. [20], з політикою Дж. Буша-молодшого [12; 14; 18] та ін. Фантасти, до речі, відразу визнали Рота «своїм»: роман отримав премію «The Sidewise Awards for Alternate History» (вручається за кращі тексти в

жанрі альтернативної історії) і був у фіналі Меморіальної премії Джона Кемпбелла за кращий НФ роман. Незабаром вийде й однойменний телевізійний серіал Девіда Саймона на основі книги. Варто додати, що наголошені Діком і Ротом проблеми стосуються не лише США, а й залишаються загрозою для всього сучасного світу, де панує масова культура та все більш успішними стають популістські політичні проекти.

Тому вважаємо актуальним і перспективним здійснення порівняльного аналізу романів Філіпа К. Діка «Людина у високому замку» та Філіпа Рота «Змова проти Америки» з точки зору ролі національної культурної міфології, передусім «американської мрії», у часи випробувань. Для досягнення такої мети плануємо вивчити жанрові, сюжетні й нарративні особливості обох творів і телесеріалу «Людина у високому замку», а саме: альтернативне історичне тло подій, суб'єктивні та об'єктивні чинники можливості запропонованого авторами ретропрогнозу, організацію сюжету та нарративного простору в романах. Такий аналіз дозволить водночас розглянути й проблематику романів, зокрема побачити підводне каміння «американської мрії», здатне зруйнувати успішний державний проект.

Почнемо з альтернативного історичного тла подій у творах. Дія роману Філіпа Діка «Людина у високому замку» відбувається на території США, переважно в Сан-Франциско, в 1962 р., через 15 років після капітуляції США перед країнами «осі» та розділу країни між переможцями: східне узбережжя належить нацистській Німеччині, а західні штати – більш толерантній до завойованих народів імперській Японії. Південні Сполучені Штати – квазінезалежна держава з маріонетковим урядом; штати Скелястих гір і значна частина Середнього Заходу поки що незалежні, оскільки не представляють економічного інтересу для переможців.

В альтернативній історії завжди є точка біфуркації, або «точка зв'язку» (nexus point) чи «пункт (петля, шарнір) Джонбара» (Jonbar hinge, термін із роману Джека Вільямсона «Легіон часу», 1938 р.) [13], а саме початок розбіжностей подій у творі з реальною історією. У Діка таким моментом є суб'єктивний фактор – вбивство президента США Франкліна Делано Рузвельта в 1933 р. Йому на зміну прийшов тодішній віце-президент Джон Гарнер, а потім – Джон Брікер. Обидва президенти не змогли відродити Америку після Великої Депресії та проводили політику ізоляціонізму, тому США не підтримали Велику Британію та інших союзників у війні з Німеччиною та країнами «осі», і союзники програли. Росія окупована ще в 1941 р., більшість слов'янських народів знищена, решта – поміщені в резервації, Україна – лише «бездонний резервуар пшениці» [10,

с. 24] (тут і далі – пер. з англ. – наш. – Н.К.). Технологічно розвинені німці (це на основі цих «надлюдей»-арійців Дік згодом створюватиме своїх андроїдів у романі «Чи мріють андроїди про електричних овець?», 1968) широко застосовують атомну енергію, винаходять атомну та водневу бомби, високими темпами розвивають телебачення, авіацію та космонавтику; Середземне море висушено та перетворено на орні землі, євреї та африканські народи майже стерті з лиця землі.

В альтернативній реальності роману Філіпа Рота «Змова проти Америки» точка біфуркації теж пов'язана з Рузвельтом (ФДР): він, який урятував країну після Депресії, але вже набриднув населенню за два терміни перебування в Білому домі, програє президентські вибори 1940 р. улюбленцю мас Чарльзу Ліндбергу, героїчному пілоту, прихильнику ізоляціонізму, який робить ставку на політику миру та підписує Пакт про ненапад з Гітлером, закриваючи очі на страждання мільйонів європейців. У реальному житті Ліндберг, який першим без посадок перетнув Атлантичний океан на одномісному літаку в 1927 р., дійсно певний час симпатизував нацистам, яких уважав єдиними здатними знищити кривавий більшовицький режим, та виступав за ізоляціонізм США. Отже, альтернативна історія і для Діка, і для Рота рухається за причинно-наслідковим зв'язком «немає ФДР – є ізоляціонізм + поразка перед Гітлером або співпраця з ним». Приділяючи значну увагу саме постаті Рузвельта, письменники вочевидь відзначають роль особистості в історії, тобто важливість суб'єктивних чинників у розвитку історичних подій.

Перейдемо тепер до розгляду вірогідності поразки американської (і, відповідно, будь-якої демократичної) системи в протистоянні з авторитарною й тоталітарною, спираючись на об'єктивні чинники того часу, показані в обох романах. На нашу думку, величезним досягненням цих авторів і, відповідно, вдалим попередженням читачам, є показ «м'якого варіанту» руйнації демократичних інституцій та національних ідеалів. Цей альтернативний варіант, з одного боку, морально важко сприймати патріотичним читачам із чіткою системою цінностей (Де масовий опір німцям чи японцям? Чому новому режиму опираються лише одиниці, і то якось незграбно? Де герої-підпільники? Де партизанський рух? Де мільйонні демонстрації проти загарбників або злочинів нацистів?), але, з іншого боку, і Дік, і Рот змальовують відверто чесну картину, як легко маніпулювати економічно нестабільним, неоднорідним у культурному, етнічному, расовому, релігійному планах суспільством із масовою свідомістю, граючи на його суперечностях і інстинктах, як тихо й непомітно воно втрачає імунітет проти фашизму, антисемітизму та ксенофобії, як свої зраджують своїх, національну гідність і честь, як більшість спокійно пристосовується до принципів нових хазяїв. При цьому письменники відображають різні стадії

національного падіння: якщо для Рота воно не доходить до окупації країни та триває недовго, лише 2 роки (1940–1942), до таємничого зникнення під час польоту Ліндберга та дострокових виборів президента й повернення Рузвельта до влади, то Дік, зосередившись на Тихоокеанському узбережжі, де панують вельми гуманні порівняно з німцями японці, показує вже давно окуповану, колоніальну країну з американцями як людьми другого гатунку, яким дозволено лише обслуговувати нових хазяїв, а національна культура США зведена до сувенірного бізнесу, позаяк «Американа» (предмети історії та побуту зниклої країни: зброя, запальнички, годинники, комікси тощо) користується попитом у переможців (тут Дік ніби віддзеркалює ситуацію з американськими індіанцями в сучасній їй країні) [7]. Ось думки американця Френка Фрінка, героя «Людини у високому замку»: «У 1947 році в День Капітуляції він майже збожеволів. Пристрасно зненавидивши японців, присягнувся помститися, закопав у підвалі свою зброю на триметрову глибину, попередньо дбайливо обернувши й рясно змастивши, щоб у цілості й схоронності відкопати її в день, коли почнеться повстання. Однак час – великий цілитель. Цього тоді він не взяв до уваги. Коли він тепер згадував про ці надії <...>, у нього виникало таке відчуття, ніби він перечитує поживклі щоденники школяра, перегортає хлоп'ячі мрії <...> Тепер це далеко в минулому. У перші ж місяці, тоді, в 1947 році, він зустрічався і розмовляв, напевно, не менше ніж з кількома тисячами японців, а його бажання творити насильство над будь-яким з них, або над усіма відразу так ніколи й не матеріалізувалося. Тепер же воно було просто недоречним» [10, с. 9].

Утім, у телеекранізації роману [15], яка є вільним розширенням і продовженням кожної сюжетної лінії книги, гра Діка на півтонах значно втрачена заради досягнення успіху в масового глядача: тут акценти розставлені чіткіше, багато насильства і «чорно-білих» героїв, наявна запекла боротьба між поневоленими американцями та окупантами як на Заході країни, так і на Сході, американці капітулюють лише після ядерного удару по Вашингтону, нацисти намагаються елімінувати все американське минуле, але не залишаються безкарними: національне приниження США сягає піку під час повалення гітлерівцями статуй Свободи, але у відповідь підпільники здійснюють вдалий захват на Гімлера тощо. Телесеріал успішно використовує побудований Діком всесвіт, лоскочучи нерви глядачів показом свастик на вулицях Нью-Йорка, однак заспокоюючи їх тим, що вільна Америка не здається, а отже, перемога можлива. Натомість у романі Діка на опір окупантам, і то переважно заради самооборони, здатні одиниці

американців, решта звикла до «нового порядку», віддає належне цивілізованості японців та технологічній розвиненості німців, які все ж таки кращі за «червоних», тобто СРСР. Імовірно, для Діка певну небезпеку для виживання демократії представляють споживацька психологія, домінування матеріалізму над ідеалізмом, гонитва за успіхом, грошима й науково-технічним прогресом, любов до динаміки й комфорту, байдужість: у романі показано, як поневолені американці знизу вгору, часто – із захопленням, дивляться на більш розвинених японців та німців, а мешканці вільних штатів Скелястих гір або Середнього Заходу часто прагнуть виїхати до більш багатих окупованих територій. Письменник ніби із сумом визнає, що демократичні ідеали його країни тримаються на міцному економічному базисі, і без нього статуя Свободи може сильно похитнутися.

Зупинимось детальніше на особливостях втілення сюжету й організації нарративного простору в романах Діка та Рота, що дозволить побачити масштабність показу альтернативної історії авторами.

Сюжет книги Діка складається із шести рівнозначних ліній, слідує за персонажами, які переплетені безліччю зв'язків. У поліфонічному романі «Людина у високому замку» сім фокалізаторів, точки зору яких від третьої особи передають погляди представників різних націй та політичних таборів (4 американці, 1 японець та 2 німці): Роберт Чілден, власник магазину «Художні промисли Америки» з продажу антикваріату колекціонерам, передусім японцям; єврей Френк Фрінк (уроджений Фінк), працівник компанії «Віндем-Метсон», що спеціалізується на репродукції (фактично підробці) предметів американської старовини; Нобусуке Тагомі, торговий аташе в японському представництві в Сан-Франциско; Джуліана Фрінк, колишня дружина Френка, інструктор із дзюдо; Рудольф Вегенер, він же «Містер Бейнс», офіцер німецької військової розвідки; Віндем-Метсон, власник корпорації з виготовлення підробок старовини; Гуго Рейсс, рейхсконсул Німеччини в Сан-Франциско.

Передамо стисло шість сюжетних ліній роману:

1. Протистояння переможців – німців і японців: після відходу Гітлера від влади та смерті Бормана в Рейху йде боротьба за владу між рейхсміністром народної освіти та пропаганди Йозефом Геббельсом та шефом СД Рейнхардом Гейдріхом; Геббельс та його прихильники таємно готують масований ядерний удар по Японії; Рудольф Вегенер від імені Гейдріха працює в Сан-Франциско з метою попередити японців та переконати їх підтримати свого шефа.

2. Розвиток бізнесу Френка Фрінка та його друга, Еда МакКарті, з виробництва біжутерії, вплив їхніх талановитих ювелірних виробів на американців і японців; конкуренція з компанією «Віндем-Метсон»: Френк звинувачує компанію в підробці американських артефактів, після цього

Віндем-Метсон здає єврея Френка поліції для депортації німцям.

3. Духовні пошуки буддиста Нобусуке Тагомі, що призводять до вбивства німецьких агентів та порятунку Френка Фрінка.

4. Вплив на суспільство популярної фантастичної книги Готорна Абендсена (він і є таємничою «Людиною у високому замку») «І обважніє сарана» (*The Grasshopper Lies Heavy*, назва – біблійна цитата), де Німеччина та Японія програли війну: події, описані в цьому романі, ближче до «нашої» реальної історії, але повністю з нею не збігаються; книга заборонена в Німеччині та на окупованих нею територіях, але в Японії і її колоніях продається вільно. У телесеріалі за мотивами роману Ф. Діка замість книги розповсюджується кінохроніка іншого світу, де зокрема союзники виграють війну.

5. Роман Джуліани, колишньої дружини Френка Фрінка, з Джо Чінаделлою, італійським ветераном війни, який виявляється агентом німецьких спецслужб, підсланим усунути Абендсена, що живе в Шаєнні, штат Вайомінг, на північ від Колорадо: Джуліана вбиває Джо й рятує письменника.

6. Проблема вибору між честю й гідністю та бажанням догодити окупантам торговця Роберта Чілдена: по ходу дії він розкриває масштабну кампанію виробництва фальшивих предметів американської старовини, і, нарешті, приходить до гордості за свою національну культуру, зрозумівши значення оригінальної творчості Фрінка та МакКарті для відродження своєї країни.

Деякі головні герої (Нобусуке Тагомі, Френк та Джуліана Фрінк, Готорн Абендсен) використовують для керівництва своїм життям давню китайську «Книгу змін» – «І цзін» («І-цзин»). Усі вони певною мірою автобіографічні для Діка, який сам при написанні твору звертався до гадання за допомогою гексаграм «І цзін» (недарма у його романі 6 сюжетних ліній), але залишився розчарованим результатом, бо «Книга» дає ті поради, які хоче почути той, хто ворожить: «Вона <...> говорить роздвоєним язиком» [9, с. 4].

У попередніх публікаціях ми намагалися розкрити онтологічні особливості роману «Людина у високому замку» на основі двійкового коду «І цзін», проблеми реальності в романі й моделей світу «китайська шкатулка / тор» та «Інь-Ян» [2; 4]. Дозволимо собі побіжно згадати ці особливості. Перша онтологічна модель у творі Діка – «китайська шкатулка» («матрьошка») – «світ у світі». Світ 1 – наш власний, тобто реальний світ кінця 1950-х років, сприйнятий свідомістю Діка, який пише книгу. Світ 2 – той, де живуть герої «Людини у високому замку», серед яких – своєрідний двійник Діка, письменник Готорн Абендсен. Світ 3 – реальність роману Абендсена «І обважніє сарана», де один із моментів –

перемога над Німеччиною і Японією – є вірним для нашого світу 1, проте багато моментів помилкові (перемога завойована США і Британією при подальшому домінуванні Британії; Росія (СРСР) як безнадійно відстала країна не береться до уваги). І, нарешті, в романі є натяк на ще один світ: під час медитації Тагомі на короткий час потрапляє в незнайомий йому Сан-Франциско. Це або Америка «Сарани» (світ 3), або наш світ 1. Якщо це світ роману Абендсена, то онтологічну модель Діка можна назвати «китайською шкатулкою». Якщо ж це прорив зі світу тексту до реального світу, то коло, точніше, тор, замикається, утворюючи закільцьований тунель реальностей. У кожному випадку йдеться про вибір з двох реальностей, про якийсь двійковий код. Ця онтологічна модель «світ як китайська шкатулка / тор» нескінченна і двоїста за своєю природою саме через неможливість для читача вибрати єдину правильну реальність і нерозривно пов'язана з другою моделлю – «світ як символ Тайцзі» (тобто Інь-Ян), адже саме на чергуванні Інь-Ян будується двійковий код «І цзін», а сам символ Тайцзі часом зображується як сукупність 64 гексаграм. Із семи фокалізаторів п'ятеро проходять шлях від невпевненості або депресії (стану Інь) до відкриття своєї внутрішньої правди, усвідомлення істинного шляху (стану Ян). Тому роман має не єдиний фінал, а кілька своєрідних фіксацій переходу подій у нову фазу. Лише два фокалізатори – німецький барон Рейсс і американський бізнесмен Віндем-Метсон, що цинічно наживається на національній трагедії, не показані Діком у розвитку: націонал-соціалізм і капіталізм – дві сторони однієї медалі для письменника. Книга Діка – антиутопія для американської масової свідомості, яка благополучно розв'язується у фіналі (все гаразд, ми перемогли, і це – внутрішня правда), при повному ігноруванні того, що внутрішньої правди знову немає, є лише правильна вивіска-симулякр [див. 2; 4].

Реальність роману Філіпа Рота «Змова проти Америки» теж антиутопічна, але передана завдяки єдиному фокалізатору – маленькому Філіпу, alter ego автора, хлопчику семи-дев'яти років із єврейської родини, яка мешкає разом з єдиновірцями у кварталі міста Ньюарк, штат Нью-Джерсі. На відміну від калейдоскопу реальностей Діка, Рот пропонує нам мікроскоп для вивчення вірусів свого суспільства, який дозволяє побачити, що певні чинники можливості антиутопічного сценарію (антисемітизм, небажання жертвувати своїм комфортом і втручатися в «європейську війну», масова свідомість, якою легко маніпулювати) існували і в Америці його дитинства. Навіть коли Рот намагається показати панораму цього минулого, мікроскоп стає не калейдоскопом, а підзорною трубою, у фокусі уваги якої єдине болюче для автора питання – єврейське. Вічний страх погромів («perpetual fear» [19, с. 1]), успадкований від європейських предків, і страх утратити Америку рівних можливостей, яка стала

безпечною «землею обітованою» для вже трьох поколінь родини Ротів (до створення держави Ізраїль США були єдиною країною, де єврейські іммігранти почували себе майже на рівних з іншим білим населенням), – магістральні для лінійного сюжету дещо автобіографічного роману, де нарація ведеться від першої особи. Філіп згадує: «Щоранку в школі я салютував американському прапору. Разом з однокласниками розчував пісні про те, яка у нас чудова країна. Я шанував всі національні свята і звичаї – феєрверк на День незалежності, індичка в День подяки, два матчі один за одним у День поминання. Америка була моєю батьківщиною.

А потім республіканці висунули Ліндберга – і все змінилося» [19, с. 4–5].

Дорослішання Філіпа та його страхи втратити свою «американську мрію» показані в умовах ніби непомітних, невідворотно повзучих, але радикальних змін у країні: «Ліндберг виявився першою з живих американських знаменитостей, кого я навчився ненавидіти, точнісінько як Рузвельт був першою знаменитістю, кого я навчився любити, – і таким чином його висунення в кандидати від республіканців і майбутній на Виборах-1940 поєдинок із Рузвельтом виявилися удвічі пофарбовані для мене в особисті тони: американський син американських батьків, учень в американській школі в одному з міст Америки, я вперше зрозумів – усе, що я досі сприймав як даність, опинилося під сумнівом і під загрозою» [19, с. 7].

Якщо для Діка справжня Америка майже втрачена й залишається у вигляді популярних в окупантів артефактів, то в альтернативній історії Рота майстерно передано, як крок за кроком ця країна втрачає себе, як відкриваються в суспільстві «вікна Овертона» і щось неприйнятне вчора вже не шокує сьогодні. Спочатку більшість американців обожають Ліндберга («Лінді») – втілення героїчного духу нації – потім Ліндберг на чолі комітету «Америка понад усе» вирішує взяти участь у президентських перегонах, і вся вулиця Саміт-авеню, де живуть Роти, із жахом стежить за новинами, знаючи про його контакти з нацистами, однак маси американців згодні з Ліндбергом, що Рузвельту та його друзям-ділкам вигідна війна, а США вона не потрібна, і навіть духовний єврейський лідер рабин Лайонел Бенгельсдорф підтримує Лінді. Бенгельсдорф утілює думки тієї частини іммігрантів, які приймають концепцію Теодора Рузвельта про неприпустимість «подвійної лояльності»: «Кожен, хто стверджує, що він і американець, і ще хтось, не є американцем» [19, с. 34]. Для рабина та його прихильників, з-поміж яких – старший брат Філіпа Сенді та сестра матері Евелін, яка навіть згодом виходить заміж за Бенгельсдорфа, – розвиток

американських ідеалів означає максимальне розчинення в «плавильному тиглі» нації, відмову від етнічної, расової, релігійної «обмеженості». Можливо, саме в цій концепції «плавильного тигля» Рот бачить міну вповільненої дії, яку можуть використати прихильники тоталітаризму при бажанні отримати владу в його демократичній країні. І далі письменник показує, як ця міна діє: згодом популіст Ліндберг, який слухає поради Бенгельсдорфа, уже не дозволяє собі відвертих антисемітських висловів, а рабин роз'яснює народу в радіопередачах, що контакти пілота з нацистами були розвідувальною місією заради покращення військового потенціалу США, а найголовніше для країни – це мир за будь-яку ціну та життя «синів протестантських родин і синів католицьких родин, і синів єврейських родин» [19, с. 39]. Рабин ніби легітимізує («робить кошерним», за словами кузена Філіпа Елвіна [19, с. 40]) Ліндберга для великої кількості американців, і пілот із легкістю перемагає на виборах іншого Рузвельта, Франкліна Делано.

В очікуванні найгіршого хлопчик бачить символічний кошмар, у якому на 12 марках серії «Джордж Вашингтон» замість першого президента США – Гітлер, а на 10 марках серії «Національні парки» «прямо поверх гір, лісів, річок, гірських піків, гейзерів, кратерів, скелястих берегів, темно-синіх вод і пінистих водоспадів, поверх усього, що вважалося в Америці самим синім, найзеленішим, найбільшим, а тому потребувало невсипущого захисту, тепер була надрукована чорна свастика» [19, с. 51–52].

На щастя, кошмар Філіпа не стає реальністю – ані в нашому світі, ані у світі роману. Проте протягом двох років правління Ліндберга народна любов та підтримка його дій зростають, іде в тінь Рузвельт, замовкають опозиційні газети та радіопередачі, США солідарні з нацистами на міжнародній арені, підтримуючи ембарго на постачання зброї для знесилених Британії та СРСР, які борються з Гітлером... З'являються спроби розпоршити по країні єврейське населення за допомогою добровільної трудової програми «З простим народом» (міських підлітків єврейського походження агітують працювати 8 тижнів на фермах у глибинці, і багатьом з учасників програми, зокрема брату Філіпа Сенді, вона до вподоби), а згодом – урядової програми переселення всіма родинами 4,5 мільйонів міських євреїв у глибинку «Гомстед-42» (агітація у стилі міфології фронтиру фактично спрямована на створення нової смуги осілості). Письменник майстерно передає, як важко опиратися пропаганді (у Діка теж ідеться про колосальну небезпечність популіста, «нікчеми та демагога» Геббельса), як меншість пристосовується до більшості, як заспокоюються (адже до погромів та концтаборів справа не дійшла) та приймають нові правила життя майже всі євреї з оточення Ротів, як елементарно з героя війни можна зробити зайву людину та персону нон грата в очах суспільства. Болючий приклад такої трансформації – доля кузена Елвіна, пристрасного антифашиста, який

вирушає в Європу воювати добровольцем, у першому ж бою втрачає ногу та повертається майже нікому, крім родичів, не потрібною, розчарованою, зламаною людиною, за якою стежить ФБР і ніхто, крім бандитів, не бере на роботу.

Непорушними скелями, які не піддаються масовому зомбуванню, для Філіпа залишаються його батьки Герман та Бесс, з великою любов'ю, розумінням та повагою змальовані з власних батьків письменника, вихідців з України, та журналіст Волтер Вінчелл, запеклий борець із новим режимом і згодом кандидат в президенти, вбивство якого стає каталізатором кінця цього режиму, після чого до влади знову повертається обраний на дострокових виборах Рузвельт, та історія США з 1942 р. плине у відомому нам руслі. Утім, письменник до останніх сторінок роману зберігає свою гру на півтонах, залишаючи відкритими болючі питання: Чи дійсно все це було «змовою проти Америки» з боку нацистів, які викрали сина Ліндберга та шантажували його? Зникнення Ліндберга – це нещасний випадок, самогубство, втеча чи щось інше? Чи дійшло б у США до погромів та загибелі ста двадцяти двох людей, якби єврей Вінчелл не розпочав свою передвиборчу агітацію по країні з нищівною критикою улюбленця американців Лінді? Злим чи добрим генієм для євреїв був рабин Бенгельсдорф, який співпрацював з урядом Ліндберга? Адже, з одного боку, він допомагав реалізувати програми маргіналізації або асиміляції одновірців, але, з іншого, саме його моральний вплив на родину Ліндбергів, можливо, утримував президента від «остаточного вирішення єврейського питання», як вимагали нацисти. Наприкінці твору Рот надає «справжній літопис життя ключових персонажів» [19, с. 363], доводячи, що його ретропрогноз має право на існування, позаяк відповідає реальним політичним поглядам та вчинкам описаних у романі історичних постатей. Однак, як показує автор, навіть у найгіршому випадку втрата демократичного курсу його країною може бути лише недовгим небезпечним віражем. Письменник зворушливо описує мужність своїх батьків і брата, які рятують хлопчика Селдона, колишнього сусіда, вивезеного у глибинку, де його мати вбивають; своїх сусідів – євреїв, італійців, які пліч-о-пліч захищають їхній квартал від погромів; усіх «людей доброї волі», для яких поховання Вінчелла стає сигналом до початку боротьби з режимом. Цей роман – зізнання сімдесятирічного автора в любові до Америки – країни, де успішний антисемітський, тоталітарний чи фашистський сценарій є неможливим. Письменник ніби прокидається після кошмару, з полегшенням усвідомлюючи, що «американській мрії» поки що нічого не загрожує.

Хоча традиційно творчість Рота, а не Діка асоціюється з постмодерном, саме другий приділяє більше уваги проблемі ілюзорності реальності, «фейковості» артефактів і історії як науки взагалі; його герої часто усвідомлюють неправильність власного світу та намагаються прокинутися від сповненого зла марення, вони ніби усвідомлюють, що є героями якогось тексту, сценарій якого не в змозі переписати. Наприклад, наприкінці роману «Людина у високому замку» розвідник Вегенер розмірковує: «Моторошна дилема нашого життя. Куди не поверни, всюди безмірне зло. Усі альтернативи однакові. Ми можемо тільки сподіватися. Можливо, в якомусь іншому світі, все не так. Краще. Там є чітке розмежування між добром і злом» [10, с. 246]. У Діка саме книги – давня «І цзін» та сучасна «І обважніє сарана» – є відображенням чи навіть творцями справжньої реальності. На відміну від іудео-християнського світогляду Рота, християнсько-буддистсько-даоський світогляд Діка ближче до нашої доби мультикультуралізму й глобалізації, а сумніву піддається не тільки «американська мрія», а й уся реальність – адже і слово «great» означає не лише мрію, але й сон. У його романі японці приносять свою культуру американцям, проте й самі багато запозичують у них. Молода японська пара Казуро захоплюється джазом; японське радіо, засуджуючи жорстокість німців, цитує Євангеліє: «Яка користь людині здобути світ увесь, а занепасти свою душу?». Тагомі, вбивши агентів СС із колту сорок четвертого калібру часів Громадянської війни, як буддист страждає тому, що завдав шкоди живим істотам, знаходячи паралелі з християнським поняттям провини у проповіді пуританина Котона Мезера, а за розрадою звертається до китайської «Книги змін» і до виготовленого американцем Френком амулета у вигляді срібного сяючого на сонці трикутника – для Тагомі цей предмет несе Дао, а нам він нагадує і «всевидяче око» на одному доларі та великій державній печатці США. «Дао – це те, що спочатку світло, а потім п'ятьма. Воно є причиною взаємодії двох основних сил і таким чином зумовлює оновлення. Завдяки цьому стримується розпад світу. Всесвіт ніколи не зникає тому що, як тільки здається, що світ огортається темрявою, що вона і справді бере верх над світлом, тут же в самих глибинах темряви зароджуються паростки світла. Такий шлях розвитку. Коли зерно падає, воно падає на землю, в ґрунт. І там, глибоко внизу, невидиме погляду, воно проростає і дає початок нового життя» [10, с. 106].

Насамкінець зробимо висновки на основі проведеного аналізу романів Філіпа К. Діка «Людина у високому замку» та Філіпа Рота «Змова проти Америки», а також телесеріалу на основі книги Діка, що представляють альтернативну історію з елементами антиутопії та автобіографії. Альтернативне тло подій (успіх тоталітарного нацистського проекту в США) детально змальовано в обох авторів, проте картина Діка (окупація США країнами «осі» та втрата національної гідності)

більш трагічна, ніж у Рота, який показує тимчасове відхилення від правильного курсу своєю країною, що не призводить до втрати незалежності. Хоча структура творів відрізняється – мультикультурна поліфонія із трьома світами, шістьма сюжетними лініями та сімома фокалізаторами у Діка та лінійність із єдиним фокалізатором та зосередженням на «єврейському питанні» у Рота, обом авторам вдається створити переконливу картину можливого занепаду гуманістичного та демократичного проєктів. Романи Діка й Рота постмодерні й діалектичні, насичені грою на півтонах, тоді як телесеріал розширює сюжетні лінії та кількість персонажів і підсилює «чорно-білі» контрасти, втрачаючи притаманний цим книгам показ непомітності й буденності зла для тих, хто знаходиться в полі дії пропаганди.

Напевно, якщо «Людина у високому замку» – найменш фантастичний роман у доробку Діка, то «Змова проти Америки» Рота – найбільш фантастичний твір, який він нам залишив, тому завдяки своїм ретропрогнозам зі спільною проблематикою ці різні письменники ніби роблять крок назустріч один одному й зустрічаються біля статуї Свободи, бо їх обох непокоїть майбутнє своєї країни. Імпульсом написання цих творів стало побоювання авторів утратити «американську мрію» та демократичні інституції, а основним методом порятунку цієї мрії і Дік (а згодом і автор сценарію серіалу Спотніц), і Рот роблять доведення від супротивного: показуючи глобальну історію через локальну, вони поступово розвінчують тоталітарні проєкти, які не приносять щастя навіть переможцям, хоча спочатку можуть виглядати вельми привабливо, адже спираються на кращі міфи та очікування, якими живе масове суспільство. У цих книгах і меншою мірою – у кінострічці – вказано на підводне каміння та міни вповільненої дії для сучасного світу, зокрема масову свідомість, якою легко

маніпулювати, відсутність критичного мислення в більшості населення, споживацтво, домінування матеріалізму над ідеалізмом, популізм, гонитву за успіхом будь-якою ціною, байдужість до інших та любов до комфорту, антисемітизм, расизм, ксенофобію тощо. Рот додає до списку небезпек для США надмірне захоплення концепцією «плавильного тигля», бо від тотальної американізації до уніфікації – лише один крок. Це для письменників – об'єктивні чинники можливості реалізації тоталітарного сценарію навіть у демократичній країні, передусім за умови економічної кризи та нестабільності.

Але і Дік, і Рот вірять у суб'єктивні чинники історії, у роль особистості в часи випробувань. Ключовий момент, який призвів до поразки США в альтернативній реальності обох авторів – вихід із політичної гри Франкліна Рузвельта, без якого національна деградація стала можливою. Поки залишається хоча б один – або єврейський батько Герман Рот, або німецький аристократ Рудольф Вегенер, або японський державний діяч Тагомі, або кожен із нас, здатний упізнати вовків і в овечій шкурі й залишитися самостійно мислячою людиною навіть в епіцентрі пропаганди, – темрява не може взяти верх над світлом факелу статуї Свободи.

Жанр альтернативної антиутопічної історії навчає нас не боятися дивитися в очі темряві або у свої власні – у дзеркалі. У подальшому вважаємо перспективним залучити до порівняння інші твори цього жанру в США на тему перемоги країн «осі» – повість Сіріла Корнבלата «Дві долі» (*Two Dooms*, 1958), романи Нормана Спінрада «Залізна мрія» (*The Iron Dream*, 1972), Еріка Нордена «Остаточне вирішення» (*The Ultimate Solution*, 1973), оповідання Гаррі Тьортлдава «Остання стаття» («*The Last Article*», 1988), романи Бреда Ліневівера «Місяць із криги» (*Moon of Ice*, 1988) та Лео Рутмана «Зіткнення орлів» (*Clash of Eagles*, 1990) тощо й простежити в діячій взаємозв'язок між цими творами та ідеологією й соціально-політичною ситуацією в США.

Література

1. Дік Ф. К. Людина у високому замку / пер. з англ. І. Серебрякова. Київ: Клубук, 2017. 320 с.
2. Криницька Н. І. Проблема реальності в романе Філіпа К. Діка «Человек в высоком замке». Материали XXXIV Международной конференции ОИКС «Отображение истории в культуре США» (Москва, 12–17 декабря 2008 г.). М.: МГУ, 2010. С. 225–234.
3. Криницька Н. І. Екранізації науково-фантастичних творів Філіпа Кіндред Діка в контексті масової культури. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2014. № 4 (39). С. 42–47. (Серія «Гуманітарні науки»).
4. Криницька Н. І. Онтологічні моделі в романі Філіпа К. Діка «Людина у високому замку» (*The Ontological Models in Philip K. Dick's Novel The Man in the High Castle*). *Аспекти дослідження іноземних мов і лінгвометодичні основи викладання*: збірник статей. Вип. 17. Полтава, 2016. С. 28–32.
5. Латов Ю. В. Ретропрогнозирование (контрфактическая история) как разновидность исследований PATH DEPENDENCE и QWERTY-эффектов. «20 лет исследования QWERTY-эффектов и зависимости от предшествующего развития»: интернет-конференция (15.04.05–5.06.05). URL: <http://ecsocman.hse.ru/text/16213312/> (дата звернення: 14.09.2019).

6. Brown W. L. Alternate Histories: Power, Politics, and Paranoia in Philip Roth's *The Plot Against America* and Philip K. Dick's *The Man in the High Castle*. *The Image of Power in Literature, Media, and Society: Selected Papers*, 2006 Conference, Society for the Interdisciplinary Study of Social Imagery. Pueblo, CO, Colorado State University-Pueblo. P. 107–111.
7. Carter C. The Metacolonization of Dick's *The Man in the High Castle*: Mimicry, Parasitism and Americanism in the PSA. *Science-Fiction Studies*. 1995. Vol. 67, No. 22, Part 3 (November). P. 333–342.
8. Chard-Hutchinson M. 'Perpetual Fear': Repetition and Fantasy in *The Plot Against America* by Philip Roth. *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*. 2009. Vol. 7, Issue 2. P. 145–150.
9. DePerez D. An Interview with Philip K. Dick. *Science Fiction Review*. 1976, No. 19, Vol. 5, no. 3. P. 6–12.
10. Dick Ph. K. *The Man in the High Castle*. NY: Vintage, 1992. 259 p.
11. Geraci G. The Sense of an Ending: Alternative History in Philip Roth's *The Plot Against America*. *Philip Roth Studies*. 2011. Vol. 7, Issue 2. P. 187–204.
12. Halio J. L. *The Plot Against America*. *Shofar*. 2006. Vol. 24, Issue 2. P. 204–206.
13. Hellekson K. Alternate history. *The Routledge Companion to Science Fiction* / Mark Bould, Andrew M. Butler, Adam Roberts, Sherryl Vint, eds. London: Routledge, 2009. P. 453–457.
14. Jacobi M. J. Rhetoric and Fascism in Jack London's *the Iron Heel*, Sinclair Lewis's *It Can't Happen Here*, and Philip Roth's *the Plot Against America*. *Philip Roth Studies*. 2006. Vol. 6, Issue 1. P. 85–102.
15. *The Man in the High Castle*. TV Series (2015–). Amazon Studios. Produced by Ridley Scott and Frank Spotnitz. URL: https://www.imdb.com/title/tt1740299/?ref_=nv_sr_1 (Last accessed 14.09.2019).
16. Morley C. Memories of the Lindbergh Administration: Plotting, Genre, and the Splitting of the Self in *The Plot Against America*. *Philip Roth Studies*. 2008. Vol. 4, Issue 2. P. 137–152.
17. Palmer Ch. Philip K. Dick: Exhilaration and Terror of the Postmodern. Liverpool: Liverpool University Press, 2003. 259 p.
18. Parrish T. *The Plot Against America*. *Philip Roth Studies*. 2005. Vol. 1, Issue 1. P. 93–101.
19. Roth Ph. *The Plot Against America*. Boston: Houghton, 2004. 391 p.
20. Shiffman D. *The Plot Against America* and History Post-9/11. *Philip Roth Studies*. 2009. Vol. 5, Issue 1. P. 61–73.

References

1. Dik, F. K. (2017). *Lyudyna u vysokomu zamku [The Man in the High Castle] / per. z angl. I. Serebryakova*. Kyiv : Komubuk. [in Ukrainian].
2. Krinitskaya, N. I. (2010). Problema realnosti v romane Filipa K. Dika «Chelovek v vysokom zamke» [The Problem of Reality in Philip K. Dick's *The Man in the High Castle*]. *Materialy XXXIV Mezhdunarodnoy konferentsii OIKS «Otobrazheniye istorii v kulture SSHA» (Moskva, 12–17 dekabrya 2008 g.)*, M.: MGU, pp. 225–234.
3. Krynytska, N. I. (2014). Ekranizatsiyi naukovo-fantastychnykh tvoriv Filipa Kindreda Dika v konteksti masovoyi kultury [Screen Adaptations of Philip Kindred Dick's Sf Works Within the Context of Mass Culture]. *Derzhava ta rehiony: naukovovyrobnychyy zhurnal. Zaporizhzhya : Klasychnyy pryvatnyy universytet*, No 4 (39), pp. 42–47.
4. Krynytska, N. I. Ontolohichni modeli v romani Filipa K. Dika «Lyudyna u vysokomu zamku» (The Ontological Models in Philip K. Dick's Novel *Man in the High Castle*). *Aspekty doslidzhennya inozemnykh mov i linhvometodychni osnovy vykladannya: zbirnyk statey*. Vyp. 17. Poltava, 2016. S. 28–32.
5. Latov, Yu. V. (2005). Retroprognozirovanie (kontrfakticheskaya istoriya) kak raznovidnost issledovaniy PATH DEPENDENCE i QWERTY-effektov [Retro-prediction (counterfactual history) as a kind of researching PATH DEPENDENCE and QWERTY effects]. «20 let issledovaniya QWERTY-effektov i zavisimosti ot predshestvuyushchego razvitiya»: internet-konferenciya (15.04.05–5.06.05). Available at: <http://ecsocman.hse.ru/text/16213312/>.
6. Brown, W. L. (2006). Alternate Histories: Power, Politics, and Paranoia in Philip Roth's *The Plot Against America* and Philip K. Dick's *The Man in the High Castle*. *The Image of Power in Literature, Media, and Society: Selected Papers*, 2006 Conference, Society for the Interdisciplinary Study of Social Imagery. Pueblo, CO, Colorado State University-Pueblo, pp. 107–111.
7. Carter, C. (1995). The Metacolonization of Dick's *The Man in the High Castle*: Mimicry, Parasitism and Americanism in the PSA. *Science-Fiction Studies*, vol. 67, no. 22, part 3 (November), pp. 333–342.
8. Chard-Hutchinson, M. (2009). 'Perpetual Fear': Repetition and Fantasy in *The Plot Against America* by Philip Roth. *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, vol. 7, issue 2, pp. 145–150.
9. DePerez, D. (1976). An Interview with Philip K. Dick. *Science Fiction Review*, No. 19, vol. 5, no. 3. pp. 6–12.
10. Dick, Ph. K. (1992). *The Man in the High Castle*. NY: Vintage, 1992.
11. Geraci, G. (2011). The Sense of an Ending: Alternative History in Philip Roth's *The Plot Against America*. *Philip Roth Studies*, vol. 7, issue 2, pp. 187–204.
12. Halio, J. L. (2006). *The Plot Against America*. *Shofar*, vol. 24, issue 2, pp. 204–206.
13. Hellekson, K. (2009). Alternate history. *The Routledge Companion to Science Fiction* / Mark Bould, Andrew M. Butler, Adam Roberts, Sherryl Vint, eds. London : Routledge, pp. 453–457.
14. Jacobi, M. J. (2006). Rhetoric and Fascism in Jack London's *the Iron Heel*, Sinclair Lewis's *It Can't Happen Here*, and Philip Roth's *the Plot Against America*. *Philip Roth Studies*, vol. 6, issue 1, pp. 85–102.

15. The Man in the High Castle. TV Series (2015–). Amazon Studios. Produced by Ridley Scott and Frank Spotnitz. Available at: https://www.imdb.com/title/tt1740299/?ref=mv_sr_1.
16. Morley, C. (2008). Memories of the Lindbergh Administration: Plotting, Genre, and the Splitting of the Self in *The Plot Against America*. *Philip Roth Studies*, vol. 4, issue 2, pp. 137–152.
17. Palmer, Ch. (2003). *Philip K. Dick: Exhilaration and Terror of the Postmodern*. Liverpool: Liverpool University Press.
18. Parrish, T. (2005). The Plot Against America. *Philip Roth Studies*, vol. 1, issue 1, pp. 93–101.
19. Roth, Ph. (2004). *The Plot Against America*. Boston: Houghton.
20. Shiffman, D. (2009). *The Plot Against America* and History Post-9/11. *Philip Roth Studies*, vol. 5, issue 1, pp. 61–73.

Криницька Наталія Ігорівна, кандидат філологічних наук, доцент, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (вул. Остроградського, 2, Полтава, Україна); докторант, кафедра теорії та історії світової літератури ім. проф. В. І. Фесенко, Київський національний лінгвістичний університет; e-mail: nataliakrin@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9591-542X>

Криницкая Наталья Игоревна, кандидат филологических наук, доцент, Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко (ул. Остроградского, 2, Полтава, Украина); докторант, кафедра теории и истории мировой литературы им. проф. В. И. Фесенко, Киевский национальный лингвистический университет; e-mail: nataliakrin@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9591-542X>

Krynytska Nataliya Igorivna, PhD in Philology, Associate Professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Ostrogradskogo str., 2, Poltava, Ukraine); doctoral student, Department of Theory and History of World Literature named after prof. V. I. Fesenko, Kyiv National Linguistic University; e-mail: nataliakrin@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9591-542X>